

Wstęp

Trzynasty tom „Przekładów Literatur Słowiańskich” stanowi kontynuację tematu badawczego realizowanego w tomie jedenastym — *Modernizm w przekładzie*. Zajmowała się nim grupa niemal trzydziestu badaczy z kilku krajów (Bułgarii, Chorwacji, Czech, Polski, Rosji, Serbii i Słowenii) w ramach programu Ministerstwa Nauki i Edukacji pod nazwą „Doskonała nauka” (moduł: Wsparcie konferencji naukowych). Wspólnie z Tamarą Brzostowską-Tereszkiewicz, wybitną polską przekładoznawczynią i znawczynią modernizmu, autorką koncepcji tematu konferencji, dokonaliśmy rozeznania w środowisku naukowym w poszukiwaniu osób, które zajmują się zarówno przekładami z literatur słowiańskich, jak i szeroko rozumianym modernizmem — postanowiliśmy bowiem dać badaczom wywodzącym się przecież z różnych środowisk, kultur i tradycji swobodę w rozumieniu i definiowaniu tego niejednoznacznego terminu. Niestety wybuchła epidemia. Środków, które miały nam ułatwić realizację badań, a które miały być przeznaczone na przygotowanie konferencji, nie byliśmy w stanie wykorzystać. Część naukowców, która początkowo, przed epidemią, deklarowała udział w badaniach, złożyła rezygnację. Planowaną konferencję dwukrotnie odwołyaliśmy z powodu ograniczeń pandemicznych i udało się ją zorganizować dosłownie w ostatniej chwili, we wrześniu 2022 roku, w ostatnim miesiącu trwania programu (2020—2022). Łącznie z deklarowanych trzydziestu tekstów opublikowano dwadzieścia trzy artykuły. Nad trzema wciąż trwają prace, a więc niewykluczone, że w którymś z kolejnych numerów w dziale *Varia* ukaże się jeszcze jakiś tekst powiązany z zainicjowanymi przez nas badaniami. Refleksja

objęła kilka kulturowych i językowych kontekstów, które wymienię w porządku alfabetycznym: amerykański, bułgarski, chorwacki, czeski, irlandzki, litewski, niemiecki, polski, rosyjski, serbski, słowacki, słoweński, serbski oraz ukraiński. Ponadto dotyczyła wszystkich trzech rodzajów przekładu wyróżnionych przez Romana Jakobsona: a mianowicie przekładu wewnątrzjęzykowego, międzyjęzykowego i intersemiotycznego.

Piętnaście artykułów ukazało się w 2021 roku, a w niniejszym tomie w dziale *Artykuły i rozprawy* publikujemy kolejnych osiem. W części *Varia* dodatkowo znalazły się trzy teksty wpisujące się w problematykę podjętą na łamach naszego pisma w ubiegłorocznym, dwunastym tomie, zatytułowanym *Od (prze)milczenia do dialogu*. Miał on być swoistym podsumowaniem stanu literatury tłumaczonej z języków słowiańskich w trzech ostatnich dekadach.

Część modernistyczną numeru otwiera artykuł Tamary Brzostowskiej-Tereszkiewicz, która rozpatruje wagę problematyki czasu dla studiów nad modernistycznym przekładem literackim. Według badaczki, biorąc pod uwagę aktualny stan refleksji przekładoznawczej nad czasowymi aspektami tłumaczenia w ogóle, nie została ona dotychczas dostatecznie doceniona, nie tylko w kontekście modernizmu. Tamara Brzostowska-Tereszkiewicz swoje rozważania natury teoretycznej wzbogaca szczegółową analizą polskiego przekładu miniatury lirycznej „Smierticz, Smierticz, nie smiesz!...” Wielimira Chlebnikowa, uważając go za wyrazisty przykład ostentacyjnego, artystycznie celowego translatorskiego eksperymentu temporalnego. Drugim tekstem jest artykuł Marty Kaźmierczak. Badaczka zajęła się w nim analizą przekrojowej prezentacji twórczości Bolesława Leśmiana w języku rosyjskim, opublikowanej w tomie przygotowanym przez Andrieja Bazilewskiego pt. *Безлюдная баллада* (2006), w którym jako oprawę graficzną wykorzystano prace współczesnych Leśmianowi polskich artystów. Autorka snuje refleksję nad tym, czy zasadne jest wykorzystanie w książce materiału ilustracyjnego i na ile odbiorca ma szansę obcowania z polskim modernizmem obecnym w tej publikacji zarówno poprzez literaturę, jak i sztukę. W trzecim artykule Barbara Bibik poddaje analizie oparte na tragedii Ajschylosa słuchowisko radiowe pt. *Prometeusz skowany*, wyemitowane w Polskim Radiu w 1937 roku. Autorem adaptacji tekstu był Stefan Srebrny, który do jej przygotowania wykorzystał przekład literacki Jana Kasprowicza. Niestety, słuchowisko prawdopodobnie uległo zniszczeniu w czasie II wojny światowej. W związku z tym autorka śledzi decyzje podejmowane przez Srebrnego na podstawie zachowanego egzemplarza przekładu Kasprowicza, na którym widnieją jego notatki. Czwarty artykuł, autorstwa Piotra Miszteli, traktuje o bułgarskich przekładach twórczości Stanisława Przybyszewskiego, który, jak się okazuje, był niezwykle popularnym autorem w Bułgarii. Dobitnie świadczy o tym fakt, że w latach 1908—1926 ukazały się 42 bułgarskie wydania utworów

Przybyszewskiego, którym towarzyszy nawet taka sama liczba przedstawień. Kolejny artykuł, autorstwa Eweliny Drzewieckiej, dotyczy tego samego kontekstu recepcyjnego oraz okresu międzywojennego w Bułgarii, ale tym razem nie chodzi o klasyczne tłumaczenie międzyjęzykowe, lecz o bułgarskie literackie parafrazy hagiograficznego tekstu napisanego greką przez arcybiskupa Ochrydy Teofilakta pt. *Obszerny żywot Klemensa (Пространото Климентово житие)*, swoiste quasi-biografie, jak je nazywa autorka, pisane w formie powieści i opowiadań, których bohaterem jest św. Klemens z Ochrydy. Ewelinę Drzewiecką interesuje przede wszystkim rola, jaką odegrała tradycja biblijna w transferze i adaptacji idei nowoczesności na gruncie kultur prawosławnych. Kolejne trzy teksty chorwackich badaczy, podobnie jak w przypadku poprzedniego artykułu, w którym była mowa zarówno o elementach przekładu wewnątrz-, jak i międzyjęzykowego, wykraczają poza ramy wąsko rozumianego przekładoznawstwa jako działalności skupiającej się tylko na transferze międzyjęzykowym. Leo Rafolt analizuje przedstawienie *Sad Sam Lucky* choreografa i performerera Matiji Ferlina, stworzone na podstawie liryki Srečka Kosovela, przedstawiciela słoweńskiej awangardy. Otwiera tym samym nowy krąg problematyki w naszych badaniach nad modernistycznymi praktykami w przekładzie, związany oczywiście z przekładem intersemiotycznym. Do innych niż język systemów znaków odwoływały się wcześniej w swoich artykułach Marta Kaźmierczak (malarstwo) i Barbara Bibik (muzyka). Tam jednak nie dokonywał się przekład między różnymi systemami znakowymi. Malarstwo i muzyka dopełniały warstwę słowną utworów. Tymczasem w przedstawieniu Matiji Ferlina z czasem słowna warstwa tekstu zanika, a artysta stara się stworzyć fizyczną odpowiedź (*physical response*) na dzieło słoweńskiego poety. Czyni to poprzez akt przekładu dokonujący się pomiędzy językami i dialektami (język słoweński, chorwacki, dialekt istryjski i/lub język angielski) oraz performatywnymi praktykami (ucieleśniona odpowiedź i pseudorecital). Nikica Gilić z kolei swój artykuł poświęcił chorwackiej adaptacji filmowej opowiadania Marka Hłaski pt. *Ósmy dzień tygodnia*. Dzieło polskiego pisarza zainspirowało chorwackiego reżysera Zrinka Ogrestę do nakręcenia w 1995 roku filmu zatytułowanego *Isprani (Wyprani)*. Chorwacki filmoznawca zestawiając różnice i podobieństwa, dochodzi do wniosku, że dzieło filmowe stanowi wierną adaptację prozy Hłaski. W ostatnim tekście Suzana Marjanić pisze o jeszcze jednym rodzaju przekładu, o którym do tej pory nie było mowy, a mianowicie o przekładzie performatywnym. Autorka analizuje multimedialne przedstawienia Damira Bartola Indoša i grupy DB Indoš — Dom Ekstremalnego Teatru Muzycznego: *Žestoka vožnja ili o duši* (2000), *Svaka revolucija je bacanje kocki, osim što* (2016) oraz *I:O:* (2020). Suzana Marjanić w swym artykule przybliża działalność alternatywnego i postdramatycznego teatru, który poprzez formę performancje'u, teatru muzycznego,

manipulującego dźwiękiem, przedmiotami, instalacjami, rzeźbami, stosując technikę cięcia, dokonuje reaktualizacji (neo)awangardowej tradycji.

W dziale *Varia* Irina Ermashova opisuje polską politykę wydawniczą i jej wpływ na recepcję literatury rosyjskiej lat zerowych w Polsce. Badaczka zauważa, że według różnych ekspertów (kulturowych, ekonomicznych, politycznych itp.) lata zerowe były okresem pewnego rodzaju pokojowego współlistnienia Rosji ze światem zewnętrznym, przerwy między napięciami politycznymi, co niestety potwierdza rzeczywistość, w jakiej żyjemy. Z kolei Katarzyna Majdzik Papić skupia się na fenomenie przekładu w ramach tzw. postjugosłowiańskiej literatury emigracyjnej, której zaistnienie sprowokowała wojna i konflikty zbrojne towarzyszące procesowi rozpadu drugiej Jugosławii. W odniesieniu do jej przedstawicieli i ich twórczości wykorzystuje zaproponowany przez Rebeccę L. Walkovitz termin *born translated / written for translation*. Okazuje się, że twórcy postjugosłowiańskiej literatury emigracyjnej, piszący w języku ojczystym i/lub języku kraju emigracji, posługują się w swoich utworach wieloma strategiami tłumaczeniowymi. Z jednej strony stanowi to konsekwencję niejednokrotnie traumatycznych decyzji o opuszczeniu swojego kraju, środowiska i wyborze życia na emigracji, a więc można powiedzieć, że podstawową przesłanką, która ich do tego skłania, albo wręcz zmusza, jest ich sytuacja życiowa. Z drugiej strony musimy mieć świadomość, że taka postawa staje się dziś świadomą strategią stosowaną przez twórców i artystów coraz częściej myślących o globalnej recepcji swoich utworów, która stała się faktem i dzięki której mogą docierać do większej liczby odbiorców. Ostatni tekst w bieżącym tomie czasopisma, Matiji Ivačića, przybliży działalność jednego z najważniejszych czeskich tłumaczy literatury chorwackiej Dušana Karpatský'ego. Chorwacki badacz udowadnia, że Dušan Karpatský jest kluczową postacią w czesko-chorwackich związkach kulturalnych w ostatnich sześciu dekadach.

Leszek Małczak